

11:40-
12:25

Styrking av Utdanningsvalg i skolen

Åshild er utdannet pedagog med doktorgrad (Ph.D.) og kompetanse innen allmenn pedagogikk, didaktikk, spesialpedagogikk samt profesjons- og yrkespedagogikk. Hun har lang erfaring fra videregående skole , der hun har undervist i både studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogram. Nå arbeider Åshild som Førsteamanuensis ved Høgskulen på Vestlandet. Hun skal holde et foredrag med fokus på hvordan faget Utdanningsvalg kan styrkes i skolen.

Åshild Berg-Brekkehus, Førsteamanuensis ved Institutt for pedagogikk, religion og samfunnsfag
Høgskulen på Vestlandet

Rådgiverseminar, ungdomsskole
Solstrand, 16.03.2026

Mot, mestring og muligheter:

Styrking av Utdanningsvalg i skolen

Åshild Berg-Brekkehus

Førsteamanuensis, PhD, i pedagogikk

v/Høgskulen på Vestlandet (HVL)

Utdanningsvalg – bakgrunn og utvikling

- **Påvirkning fra OECD om å styrke økonomisk vekst og sysselsetting: –innføring av faget med egne læreplaner i norsk ungdomsskole, i 2008 (Kjærgård, 2018).**
- Faget skulle **styrke elevers utdannings- og yrkesvalg, hindre feilvalg og frafall.**
- **OECD anbefalte kompetanser for det 21.århundre:** - stor betydning for norske læreplaner generelt også faget Utdanningsvalg (NOU 2014:7, 2014).
- Arbeid med LK20 fastslår at **kunnskap og kompetanse (*humankapital*)** er samfunnets viktigste **ressurs og konkurransekraft** (Meld. St.28 (2015-2016)).

Evaluering av Utdanningsvalg (Lødding & Holen, 2012):

- *Delte meninger om effekt på feilvalg og frafall. Stor usikkerhet om «nytteverdi».*
- *Lærere etterlyser kompetanse i faget.*
- *Samarbeidet mellom skoleslag (ungd.sk. og vgs.) har blitt tettere (ifølge skoleeiere).*
- *Elevene kjenner ikke innholdet i faget: opplever ikke faget som nyttig, lærerikt og relevant*
- *Elever med svake faglige resultater har best nytte av Utdanningsvalg (antakelig pga. praksisinnhold).*
- *Kritiske til læremidlene (både lærere og elever etterlyser læremidler).*

Kompetansestandard for utdanningsvalglæreren

(Tverrsektoriell kompetansestandard)

(Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse, 2025).

- **Relasjonskompetanse**- legge til rette for **dialog med og mellom elever** i faget.
- Innsikt i de **etiske utfordringene** i undervisning og samhandling med elevene i faget.
- Innsikt i **relevant karrierefaglig teori og didaktiske vurderinger**.
- Legge til rette for **karrierelæring** i undervisning slik at **elevene utvikler karrierekompetanse**.
- Legge til rette for **elevenes utforskning av utdanningsmuligheter og arbeidsliv**, i sammenheng med egne **interesser og identitet**.
- Legge til rette for **elevenes kritiske refleksjon** over utdanning, arbeid og samfunnsdeltakelse.
- **Utvikle faget** sammen med profesjonsfellesskapet på egen skole, for å bidra til et **helhetlig karriereveiledningstilbud** for elevene.

Utdanningsvalg er MER enn valg av utdanning og karriere.

- **Karrierelæring** i ungdomsskolen er et omstridt tema innen pedagogikk. Diskusjon om hva som er grunnskolens oppgave: *What is Education for?* (Biesta, 2015).
- Ny **opplæringslov** (2024) bruker **ikke begrepet karriere**. Bruker: «rådgiving om utdannings- og yrkesval» (§ 16-1) og «rådgiving om personlege forhold» (§ 16-2).
- Dagens **karriereforståelse** har fått en **bred betydning**. Omfatter en **holistisk** forståelse for **hele menneskets livsløp** (Røyset & Wærsted, 2026).
- Hvordan eleven velger **å leve og lede sitt liv**, får mulighetsbetingelser til å oppnå sine potensial: **frigjøring, myndiggjøring, danning og handlekraft**.
- **Elevens helhetlig forståelse av seg selv i forhold til verden**: danning, subjektivering, identitet, sosialisering : utdanning, arbeid, fritid omsorg, roller osv.

Studier utplasserings- aktiviteter i Utdannings- valg

(Røyset, 2022;
Røyset &
Skovhus, 2024).

Utplassering har potensial for en rekke former for læringsutbytte hos elevene: kunnskap om arbeidets verden; forståelsen av egne kompetanser og interesser; bedre grunnlag for utdanningsvalg (Buland et al., 2014; Gatsby Charitable Foundation, 2014; Mann, 2012; Mann & Dawkins, 2014; Watts, 1996, i Røyset & Skovhus, 2024).

Elever har **utfordringer med å forstå samfunnsmessige betingelser** på arbeidsmarkedet. Vansker med å utvikler handlingskompetanse for de strukturelle betingelsene som er relevante.

Forståelse av **strukturblindhet**: lærere må gå bort fra instrumentell individualisering, og **personliggjøre** forståelsen av samfunnsmessige betingelser: Støtte **elevenes frigjørende utforskning og refleksjoner**.

Oppfølging etter utplassering: Skape betingelser for at elevene kan **bearbeide og dele opplevelser** med utplassering, både kollektivt og individuelt.

Mekanisk og overfladisk forhold til læringsobjektet gjør læring til et passivt instrument. **Kritisk pedagogisk tilnærming** kan være fruktbar: Elevens **epistemologisk nysgjerrighet** og evner til å utvikle en dypere forståelse for verden må utvikles.

Erfaringer fra spørreundersøkelse til lærerstudenter om faget Utdanningsvalg (HVL)

- Undervisningen i faget er **tidvis uorganisert, mangler dybdelæring** og har ofte **utenomfaglig innhold**.
- Faget **ble brukt som ekstratimer** for å ta igjen innhold i **andre fag**, gjøre ferdig oppgaver, **prøver eller lekser**. Faget **ble brukt til trafikalt grunnkurs**.
- Sitat: «**Vi tegnet permer**». «Jeg kan huske at vi hadde faget, men jeg husker ikke hva det innebar».
- **En flink og engasjerende lærer gjorde faget spennende**, selv om det faglige innholdet beskrives som kjedelig.
- Det **karrierefaglige** ble hovedsakelig beskrevet som å **bli kjent med yrker og utdanninger**, eksempelvis gjennom informasjonsfilmer, samt utplassering i arbeidsuke.
- Stort **behov for formelle kvalifikasjoner hos lærere** som underviser i faget.

(Berg-Brekhus & Paulsen, N., 2022)

Utdanningstilbud for lærere

- Videreutdanningstilbud ved OsloMet, NTNU og Høgskolen i Sør-Østnorge (UiS).
- Valgfag for lærerstudenter ved grunnskolelærerutdanningen ved HVL og UiS.
- Behov for videreutd. Ved HVL?
- Emneplan MGUUV101 Utdanningsvalg for studieåret 2026/2027
- <https://www.hvl.no/studier/studieprogram/emne/2026/MGUUV10>

Behov for å utvikle pedagogikk og fagdidaktikk for faget? Forslag til diskusjon og refleksjon.

- Å forstå **elevens potensial** og **forutsetninger** for å kunne tilegne seg «valgkompetanse» .
- Hva er et **fritt valg**? Hva betyr «**adaptive preferanser**»?
- Hva er forskjellen på **formell frihet** til å velge og **reell frihet** til å velge?
- Hva er **forskjeller og evt. likheter** mellom disse begrepene?

Sosialisering

Læring

Utvikling

Identitet

Utdanning

Danning

Subjektiviering

Informasjon

Kvalifisering

Kunnskap

Kompetanse

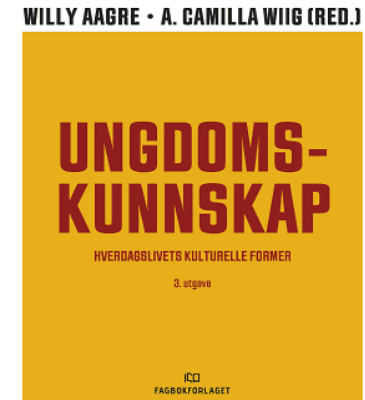
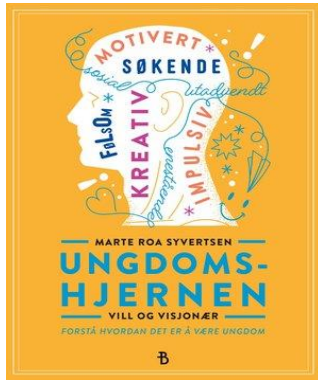
Ferdighet

HVA ER **MIDLENE** OG HVA ER **MÅLET**
MED UTDANNING OG ARBEID?

Ungdomskunnskap – kjennskap til hverdagslivets kulturelle fenomener og *den unges livsverden*

Hvem er eleven ?

- **Fysiske forhold**- pubertet osv.? «Hjernen er ikke alene: All læring er kroppslig» (Dahl, 2021).
- **Sosiale forhold** – ulike sosioøkonomiske forhold , sosial kapital, reproduksjon av sosiale ulikheter, konverteringsforhold: å «dra fordel av» skolens ressurser og undervisning?
- **Kulturelle forhold**- språk, kulturelle uttrykk, selvteknologier osv.?
- **Åndelige forhold**- meningen med livet, verdikonstruksjoner?

(Aagre & Wiig, mfl., 2022)

Utdanningsvalg som elevens dannelsings- og kultiveringsprosjekt:

- Danning er **mer enn læring**. Læring skjer i alle organismer; **danning er et kulturelt og menneskelig fenomen**.
- Danning handler om **innføring i kulturen**, utvikling av **karakter (dygd)**, og **refleksjon over erfaringer**.
- Eleven trenger **anerkjennelse** for å utvikle **selvtillit, selvrespekt** og **selvverdsettelse**. Manglende anerkjennelse fører til sosiale og personlige problemer. Danning kan forstås som **et anerkjennelsesprosjekt**.
- Danning/utdanning innebærer: **å møte det verdifulle**; innvielse i **meningsfulle praksiser og refleksjoner** i **frivillig tilslutning**.
- Utdanning kan **ikke være verdinøytral**: handler **om å gjøre mennesker bedre** – ikke bare mer kompetente. **Hvem eleven ER ikke hva hen HAR**.
- Danning knyttes til **elevens autonomi og samfunnets evne til fornying**.

(Utformet etter insp. av Straume, 2016)

Tre viktige forhold for danning og kultivering i Utdanningsvalg

- 1) Elevene må utvikle sin **kritiske tenkning** – evnen til å **stille spørsmål** ved tradisjoner, undersøke **argumentere** og motstå propaganda og konspirasjonsteorier.
- 2) Eleven må utvikle **verdensborgerskap** – evner til å se seg selv som forbundet med alle mennesker og **forstå både globale og interne kulturelle forskjeller**.
- 3) Eleven må utvikle **narrativ forestillingsevne** – evnen til å forstå andres erfaringer gjennom litteratur, kunst og historiefortelling.

Danne seg en oppfatning av «det gode»!
«a conception of the good»!

(Nussbaum, 1997, 2011).

Creating Capabilities

THE HUMAN DEVELOPMENT APPROACH

MARTHA C. NUSSBAUM

Hvorfor Utdanningsvalg, med Gert Biesta

- Utdanningsvalg skal kvalifisere eleven:

Alt elevene må lære for kunne mestre utdanningsvalg. Kunnskaper, ferdigheter og kompetanse for arbeid, utdanning og samfunnsliv.

- Utdanningsvalg skal sosialisere eleven:

Bringe elever inn i normer, verdier og tradisjoner samfunn og arbeidsliv, i skolens og klassens kulturer i demokratiske praksiser, fellesskap og institusjoner.

- Utdanning skal sørge for at eleven oppnår subjektivering:

Handler om elevens selvstendighet og kritisk tenkning: å **kunne si «jeg»**, ta stilling til noe, velge og stå for noe, å ikke bare tilpasse seg normer, men kunne stille spørsmål om «hvem jeg vil være myndiggjorte og demokratisk borger med **ansvar for medmennesker verden.**

Ikke bare blir formet av verden, men også tre fram i verden som en unik, ansvarlig person.

(Etter Biesta, 2010, 2015)

MIDLER FOR
UTDANNINGSVALG
OG ELEVENES
KARRIERE-
KOMPETANSE

MÅLET MED
UTDANNINGSVALG:
At eleven kan utvikle et
selvstendig, ansvarlig og
kritisk forhold til verden,
og seg selv – tre frem i
verden og velge
utdanning, og yrke som
en unik person

Helhet, sammenheng, dybdelæring og skoleutvikling

Folkehelse og
livsmestring

Demokrati og
medborgerskap

Bærekraftig
utvikling

SKOLENS FAG + UTDANNINGSVALG + FLER- OG TVERRFAGLIGHET

HOLISME, GLOBALT FELLESSKAP OG ELEVMEDVIRKNING

Læreren har makt og bærer elevens liv i sine hender:

DEN ETISKE FORDRING

«Den enkelte har aldri med et annet menneske å gjøre uten at han holder noe av dets liv i sin hånd. Det kan være lite, en forbigående stemning, en opplagthet man får til å visne, eller som man vekker, en lidelse som man fordypet eller lindrer. Men det kan også være mye, slik at det simpelthen står til den enkelte om den andres liv lykkes eller ikke».

(K.E. Løgstrup, 1999 [1956])

Referanser

- Befring, E. & Moen, B-E. (2017). *Ungdom, læring og forebygging*. (3. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Berg-Brekkehus, Å. (2020). *Mulighetsbetingelser, frihet og utviklingspotensial hos elever i den videregående skolen - en kvalitativ to-casestudie i lys av kapabilitetstilnærmingen*. Doktorgradsavhandling, Høgskulen på Vestlandet
- Berg-Brekkehus, Å. & Paulsen, N. O. (2022, 14. mars 2022 , sist oppdatert: 20. oktober 2022). *Faget utdanningsvalg i lærerutdanningen*. Veilederforum.no
- Bergene, A. C., Samuelsen, Ø. A., Vika, K. S., Stubhaug, M. E. & Wiborg, V. (2022). Spørsmål til Skole-Norge: Analyser og resultater fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse til skoler og skoleeiere høsten 2022. (2022:30). NIFU.
- Biesta, G. (2010). *Good education in an age of measurement: Ethics, politics, democracy*. Paradigm.
- Biesta, G. (2015). What is education for? On good education, teacher judgement, and educational professionalism. *European Journal of Education*, 50(1), 75–87.
<https://doi.org/10.1111/ejed.12109>
- Dahl, T. (2021). Hjernen er ikke alene – all læring er kroppslig, I Østern et.al., *Kroppslig læring* (s.31-43). Universitetsforlaget.
- Lingås, L.G. & Høsøien, U. (red.). *Utdanningsvalg. Identitet og danning*. Gyldendal.
- Løgstrup, S. ([1956]1999). *Den etiske fordring*. Cappelen Damm.

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. (2025). Kompetansestandard for utdanningsvalglæreren (Tverrsektoriell kompetansestandard). Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. <https://hkdir.no/kvalitet-i-karriereveiledning/kompetansestandarder>

Hovdenak, S.S. & Wilhelmsen, B. U. (red.). (2011). *Utdanningsvalg som skoleutvikling*. Fagbokforlaget.

Kjørgård, R. (2018). Karriereveiledningsperspektivet og samfunnsutvikling. I R. Kjærgård & P. Plant (red.) *Karriererveiledning for individ og samfunn* (s. 18-49). Gyldendal.

Kunnskapsdepartementet. (2016). Fag – Fordypning – Forståelse: En fornyelse av kunnskapsløftet. Meld. St. 28 (2015–2016). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/>

Kunnskapsdepartementet. (2023). Lov om grunnskoleopplæringa og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) (LOV-2023-06-09-30). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2023-06-09-30>

Kjærgård, R. & Plant, P. (red.). (2019). *Karriereveiledning for individ og samfunn*. Gyldendal.

Lingås, L.G. & Høsøien, U. (red.). *Utdanningsvalg. Identitet og danning*. Gyldendal.

Lødding, B. & Holen, S. (2012). Utdanningsvalg som fag og utfordring på ungdomstrinnet: Sluttrapport fra p prosjektet Karriereveiledning i overgangen mellom ungdomsskole og videregående opplæring. *Evaluering Kunnskapsløftet. NIFU-rapport, 28. ISSN: 1892-2597.*

NOU 2014:7. (2014). Elevenes læring i fremtidens skole – et kunnskapsgrunnlag. *Kunnskapsdepartementet*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2014-7/id765818/>

Nussbaum, M. (1997). *Cultivating humanity: A classical defense of reform in liberal education*. Harvard University Press.

- Nussbaum, M. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Harvard University Press.
- Paulsen, O. N. (2025). *Karriereveiledning i arbeidsinkludering - teorier og praksis*. Fagbokforlaget.
- Røise, P. (2022). Students' critical reflections on learning across contexts in career education in Norway. *Int J Educ Vocat Guidance* 24, 289–312 (2024). <https://doi.org/10.1007/s10775-022-09563-x>
- Røiset, P. (2022). Faget utdanningsvalg - intensjoner og operasjonalisering En empirisk studie av dimensjoner av læreplanen i faget utdanningsvalg i ungdomsskolen. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Sør-Øst Norge.
- Røyset, R. J. & Kleppestø, K.H. (2017). *Utdanningsvalg. Karrierelæring og livsmestring*. Fagbokforlaget.
- Røyset, R.J. & Wærsted, J. R. (2024). *Å undervise i faget Utdanningsvalg*. Fagbokforlaget.
- Straume, I. (2016). Danning. I, O.A. Kvamme, T. Kvernbekk & T. Strand, *Pedagogiske fenomener. En Innføring* (s. 47-58). Cappelen Damm Akademisk.
- Streitlien, Å.& Aakre, B.M. (red.). (2019). *Det store spranget. Utdannings- og yrkesvalg fra ungdomstrinn til videregående skole*. Cappelen Damm Akademisk.
- Aagre, W. & Wiig, C.A. (2022). *Ungdomskunnskap. Hverdagslivets kulturelle former* (3. utg.). Fagbokforlaget.

Tema for rådgiverseminaret

Hvordan kan rådgivere i ungdomsskolen bruke faget Utdanningsvalg på en mer målrettet og engasjerende måte for å styrke elevenes valgkompetanse? Seminaret utforsker metoder for å bygge mestringstro, forebygge skolevegring og støtte elever i deres utvikling mot tryggere valg for fremtiden. I tillegg ser vi på hvilken rolle kunstig intelligens kan ha i skolen, og hvordan rådgivere kan forstå og ta i bruk verktøy på en måte som støtter elevenes læring, utvikling og valgprosesser.